

ПЕРСПЕКТИВИ ОНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙ

Н. В. Потриваєва, доктор економічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0002-9781-6529

І. В. Пелипканич, аспірант

ORCID ID: 0000-0001-8798-3086

Миколаївський національний аграрний університет

Досліджено проблеми використання інвестиційних ресурсів для відновлення виробничого потенціалу агропідприємств. Узагальнено теоретичні дослідження забезпеченості агровиробників матеріально-технічними ресурсами. Встановлено і класифіковано групи факторів, які сприяють залученню інвестицій в агропромисловий комплекс, у тому числі визначено ризики інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній сфері. Визначено етапи вирішення завдань інвестиційної діяльності в аграрному секторі.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, матеріально-технічна база, ресурсне забезпечення, інновації, інвестиції.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема розвитку АПК на сучасному етапі полягає у забезпеченні якості матеріально-технічних ресурсів, що використовуються в галузі. За рахунок того, що у сучасному світі відбуваються технологічні зміни, а також існуюча багатоукладність сільського господарства висуває певні вимоги до оновлення виробничо-технічної основи агропромислового виробництва. У даний час аграрний сектор економіки відчуває потребу у модернізації матеріально-технічної бази відповідно до моделі інноваційного розвитку АПК. Внаслідок посилення конкуренції на світовому продовольчому ринку тільки товаровиробники, які застосовують інноваційні технології, зможуть забезпечити зростання продуктивності праці, зниження ресурсоемності, підвищення конкурентоспроможності продукції, необхідну прибутковість на вкладений капітал у сільське господарство. Тільки організація ефективного інвестування матеріально-технічної бази створює умови вітчизняному аграрному сектору економіки для модернізації та інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами досліджували Гвоздев Ю. В., Герасименко І. О., Дідоренко Т. В., Майдуда Г. С., Могилова М. М., Павлюк Т. І. та Гусак К. Ю., Свиноус І. В., Черкасов О. О., Шаховалова Є. О. та інші вчені.

Так Дідоренко Т. В. досліджує специфіку матеріально-технічного забезпечення виробництва на сільськогосподарських підприємствах, досліджуючи напрямки вдосконалення матеріально-технічного забезпечення галузі. Автор вважає, що суттєвий вплив на інноваційне формування матеріально-технічних ресурсів здійснюють чинники глобалізації, які, у свою чергу, сприяють відкритості ринків та поглибленню міждержавної конкуренції. Така ситуація потребує постійного вдосконалення та модернізації сільськогосподарської техніки, тобто задіяння інноваційних основ матеріально-технічного забезпечення галузі [3, с. 98].

З висновками Дідоренко Т. В. погоджується Майдуда Г. С., вказуючи на те, що оновлення основних засобів є умовою стабільного функціонування будь-якого підприємства. Автор розкриває основні засади оптимізації структури фінансових ресурсів для відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств, коли поряд із власними коштами підприємствам необхідно використовувати і зовнішні джерела фінансування, такі як лізинг та банківські кредити [6, с. 110].

Гвоздев Ю. В. та Герасименко І. О. вважають, що реальність оцінки основних засобів відповідно до ринкової ситуації має забезпечити формування необхідних обсягів амортизаційних відрахувань, а також задовольнити інформаційні потреби власників підприємств, інвесторів, державних органів щодо фінансово-майнового

стану сільгосптоваровиробників. Проведення переоцінки сприятиме організації ведення обліку згідно з нормативно-правовими актами, які регламентують, зокрема, визначення справедливої вартості основних засобів [1, с. 29].

Могилова М. М. доводить, що важливими чинниками, які позначаються на процесі відтворення основних засобів, є інституції. Дослідниця стверджує, що поступові трансформації інституційного середовища відтворення основних засобів вітчизняних сільгоспідприємств супроводжувалися виникненням «інституційних пасток» і формуванням ефективних інституцій та організацій для забезпечення відтворювальних процесів. Тому вчасне виявлення і розуміння значення неефективних інституцій макро- та мікрорівня дозволяє мінімізувати їх негативний вплив та урегулювати процес відтворення і забезпечити його необхідні масштаби, циклічність, тип та інші параметри [7, с. 239].

Павлюк Т. І. та Гусак К. Ю. досліджують проблему залучення іноземного капіталу в аграрний сектор України та характеризують позитивні та негативні сторони іноземних інвестицій. Автори дійшли висновку, що на сьогодні стан інвестиційного клімату в країні є незадовільним, бо іноземний капітал у формі інвестицій надходить перш за все у ті країни, де створена стабільна та ефективна законодавча база щодо режиму залучення та використання іноземних інвестицій. В Україні попри розвинену сировинну базу, сприятливі природно-кліматичні, геополітичні та інші умови для ефективної діяльності аграрного сектора, іноземні інвестори досить обмежено вкладають кошти. Тому необхідно створити в агропромисловому комплексі сприятливий інвестиційний клімат, спростити процедуру реєстрації та оформлення кредитів, створювати спільні підприємства та інше [8, с. 649].

Доводи названих авторів поділяє Черкасов О. О., вказуючи, що існування значного дефіциту власного капіталу для здійснення простого та розширення його виробництва у вітчизняному сільському господарстві ставлять перед аграрниками проблему пошуку оптимальних джерел фінансування відтворення основних засобів. Складність залучення інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств обумовлена насамперед специфікою самої галузі, та незадовільним фінансовим станом підприємств [11, 12].

Група дослідників під керівництвом Свиноуса І. В. обґрунтовують думку, що посилення негативних тенденцій у розвитку

суб'єктів господарювання агросфери вимагає розроблення дієвих засад відтворення основних засобів, зокрема державного регулювання у формі фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Фінансове регулювання має створювати сприятливі умови для організації фінансування із різних джерел, які відповідають потребам періоду і господарюючого суб'єкта галузі [10, с. 40-43]. Шаховалова Є. О. звертає увагу на те, що, зважаючи на незадовільний стан основних засобів та обмеженість фінансових ресурсів вітчизняних аграрних підприємств, розроблення стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів є необхідним як на мікрорівні, так і на макрорівні. Автор вказує на взаємозв'язок між стратегіями довгострокового розвитку підприємства, формами відтворення основних засобів та методами їх фінансового забезпечення [13, с. 52-56].

Таким чином, питання щодо забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсам досить широко представлено у наукових колах. Проте, на нашу думку, необхідно встановити взаємозалежність об'єктивних причин, зокрема відсутності достатніх обсягів фінансових ресурсів, з суб'єктивними, зокрема наявністю низки невирішених наукових завдань, пов'язаних з розробленням дієвого механізму оновлення основних засобів підприємств тощо. Це дозволить розробляти більш дієві стратегії відтворення матеріально-технічної бази агротоваровиробників.

Метою дослідження є визначення перспективних напрямів оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в АПК реалізуються інвестиційні проекти за кількома напрямками: будівництво, реконструкція та модернізація тваринницьких комплексів, будівництво сучасних тепличних комбінатів, об'єктів з первинної переробки зерна, молока і м'яса тощо.

Незважаючи на зростання витрат на придбання сільськогосподарської техніки, машинно-тракторний парк продовжує скорочуватися. Середній показник надходження нової техніки у сільському господарстві країни складає останніми роками 0,9-2,7% від її наявності, списання – 4,3-8,2% [2]. Вибуття випереджає надходження у 2,3-5 рази залежно від виду техніки. Терміни фактичної експлуатації машин і устаткування перевищують нормативи у 2-3 рази [3, с. 95].

Відбувається вибуття з обороту меліорованих земель. Будівництво нових осушувальних і зрошувальних систем призупинено, реконструкція зрошуваних систем проводиться не більше, ніж на 1% меліорованих земель, осушуваних – на 3% [2].

Внутрішньогосподарські меліоративні мережі занепали, більше половини з них вже не функціонують і не підлягають відновленню, в той час, як у розвинених країнах світу частка меліорованих земель складає не менше 30 відсотків [11, с. 99]. У цілому, велика частина інвестицій в АПК йде на заміну зношених основних фондів (у сільському господарстві більш високі темпи вибуття основних фондів, ніж у середньому по економіці) і реконструкцію діючих виробничих потужностей. Тільки незначна частина сільськогосподарських товаровиробників веде інноваційно-орієнтоване інвестування у виробництво [1, с. 30].

Одним з факторів, який визначає сучасний генезис основного капіталу, є багатокладність сільського господарства. Це проявляється насамперед у розмаїтті форм господарювання. Розвиток малих форм господарювання на селі (особисті селянські, сімейні фермерські господарства, малі сільськогосподарські підприємства тощо) змінює видову структуру основного капіталу, оскільки вони в основній своїй масі мають універсальну, низькопродуктивну, вживану техніку [4]. Малий агробізнес обмежений в коштах, щоб мати набір необхідної техніки і комплексно здійснювати інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва. Проаналізуємо вплив такого фактора, як зміна форми власності на селі. На даний час основна маса суб'єктів господарювання в аграрному секторі – недержавної форми власності. Враховуючи те, що першочерговим орієнтиром приватного виробництва є зростання прибутку, то, з одного боку, сільськогосподарські товаровиробники по можливості звільняються від зайвих, застарілих основних засобів, відповідно замінюючи їх на більш продуктивні. З іншого боку, спостерігаються негативні наслідки оновлення основних засобів у формі нарощення кількості зайвих працівників, зайнятих в аграрному виробництві. Практика оновлення основного капіталу без урахування соціальних факторів часто є причиною того, що потенційний економічний ефект від впровадження нової високопродуктивної техніки не реалізується повністю. Економічний рух основного капіталу в сільському господарстві залежить від загальних закономірностей процесу відтворення, на які

значною мірою впливають світові технологічні та фінансові зміни. При переході від індустріального до індустріально-інформаційного суспільства інформаційні ресурси стають, з одного боку, одним з елементів виробничого потенціалу організації, а з іншого – фактором, що визначає еволюційні зміни основного капіталу. З'являються технічно складні засоби виробництва зі збільшеною інформаційною ємністю, що у подальшому змінює склад і структуру основних фондів. У сільське господарство надходять трактори і комбайни, які оснащені електронними інформаційними системами, що забезпечують керування машиною і оптимізацію потужності, підвищення продуктивності, контроль технічного стану машини, а також дистанційну діагностику. Це, у свою чергу, вимагає підготовки висококваліфікованих кадрів механізаторів. Під впливом інформації змінюються технології виробництва сільськогосподарської продукції, спонукаючи зміни у складі і структурі основних фондів, їх вікових, якісних, соціальних, екологічних та інших характеристик. Використання аграрним підприємством тієї чи іншої технології виробництва сільськогосподарської продукції свідчить про витрати виробництва, якість виробленої продукції, місце даного виробника на ринку збуту та рівень стійкості підприємства. Подальше зростання дефіциту матеріально-енергетичних ресурсів вимагає впровадження енергозберігаючих технологій в агропромислове виробництво. Сьогодні вітчизняне сільське господарство у 5 разів більш енергоємне, у 4 рази – більше металоємне, у 8-10 разів – має нижчу продуктивність праці, ніж у США, Канаді, країнах ЄС [14, с. 5]. Очікувана нова хвиля технологічних змін у процесі відтворення основного капіталу в розвинених країнах прискорює формування інноваційної економіки, створює загрозу конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому і вітчизняному ринках.

Інноваційна модель розвитку аграрної економіки передбачає здійснення процесу відтворення основного капіталу з урахуванням збереження навколишнього середовища, тобто оновлення основних фондів повинно базуватися на упровадженні безвідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій. Заміна фізично і морально зношених основних фондів у сільському господарстві повинна відбуватися з обов'язковим дотриманням екологічних норм, мінімізуючи надходження в навколишнє середовище шкідливих речовин, незважаючи на

пов'язані з цим витрати [15]. У перспективі вплив екологічних факторів на процеси еволюції основного капіталу буде наростати, зумовлюючи посилення значущості екологічної складової в інноваційному оновленні матеріально-технічної бази сільського господарства (рис.).

Рис. Фактори, які впливають на відтворення і генезис основного капіталу сільського господарства

Джерело : узагальнено автором

Досліджені фактори впливають на відтворення і генезис основного капіталу сільського господарства, взаємопов'язані між собою, і в подальшому їх вплив буде тільки посилюватися. Для того, щоб цей вплив був ефективним, необхідно таке вкладення коштів, яке забезпечить відтворення основного капіталу на новій якійсній основі, зміну поколінь техніки і технології. Це вимагає значно більших обсягів капітальних вкладень в інновації у галузі техніки, технології, організації праці та управління, які

засновані на використанні досягнень науки і передового досвіду. Слід зауважити на тому, що більша частина інвестицій в інновації має високоризиковий характер, позначаючись на можливості залучення інвесторів для їх реалізації. Фактори, що сприяють залученню інвестицій в АПК, можна розділити на дві групи. Перша група визначає інвестиційний потенціал АПК і характеризує його забезпеченість необхідними ресурсами. Друга – визначає інвестиційний клімат АПК країни або регіону. На залучення інвестицій в інновації впливають ряд додаткових факторів (табл.). Вибір напрямків оновлення основних фондів є одним з головних елементів виробничої стратегії аграрного підприємства і тому має важливе значення. Напрямок, за яким відбувається першочергова заміна зношеної сільськогосподарської техніки та обладнання, є найбільш прогресивним і відповідає інтенсивному оновленню.

Своєчасна заміна застарілих машин сприяє стійкому зростанню ефективності виробництва і на цій основі створює умови для збільшення прибутку організації. Отже, агропромислове виробництво, орієнтоване на інноваційний розвиток і підвищення конкурентоспроможності продукції, має оновлювати свої основні фонди інтенсивним способом, а саме – заміною сільськогосподарської техніки новими, більш якісними машинами.

Таблиця

Позитивні та негативні фактори залучення інвестицій в інновації аграрної сфери

Позитивні фактори:	Негативні фактори:
наявність інтегрованих агропромислових формувань, що володіють, як правило, потужним ресурсним потенціалом і поєднують в собі функції з виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки і постачання продовольства на товарний ринок;	технологічна відсталість організацій АПК, яка стримує приплив іноземних інвестицій у вітчизняні агропідприємства;
регіональні формування спеціалізованих агропромислових кластерів інноваційної спрямованості, де очікується «прорив» у технології виробництва з подальшим виходом на нові «ринкові ніші»;	відсутність необхідної кількості кваліфікованих працівників, які володіють сучасними технологіями виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, яке свідчить про недостатність інвестицій в людський капітал;
порівняно стабільний споживчий ринок з поступально зростаючим попитом, у тому числі на інноваційну продукцію, вироблену в сільському господарстві: елітне насіння сільськогосподарських культур, племінна худоба, тощо;	відсутність чіткої стратегії ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, в тому числі інноваційну, адаптовану до мінливих ринкових умов, що негативно впливає на прибутковість виробництва;
відновлення вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та машинобудування для харчової промисловості з метою забезпечення АПК новітньою технікою за доступними цінами;	слабкий розвиток інноваційно-інвестиційної інфраструктури, яка нездатна у необхідному розмірі здійснювати освоєння науково-технічних розробок у виробництві;
наявність науково-технічного, науково-освітнього потенціалу і формування аграрної інноваційно-інвестиційної інфраструктури, які забезпечують потреби агровиробництва у висококваліфікованих кадрах.	тривалі терміни використання сільськогосподарської техніки, які знижують прибутковість виробництва, негативно впливають на продуктивність праці, уповільнюють оборотність основного капіталу.

Джерело : складено автором

Незважаючи на те, що інноваційний тип розвитку АПК має певні переваги, його реалізація для інвесторів є досить ризикованою. Це обумовлено тим, що:

- через нестабільну цінову ситуацію на ринках сільськогосподарської продукції і збереження диспаритету цін у товаровиробників не вистачає фінансових активів для розширеного відтворення основних фондів;

- короткострокові інтереси агробізнесу переважають над довгостроковими, малий бізнес не може, а великий не хоче вкладати кошти в інноваційно-інвестиційні проекти з тривалими термінами окупності;

- відсутня повноцінно функціонуюча інвестиційна інфраструктура і отже – можливості залучення та ефективного розміщення додаткових інвестицій в АПК є досить складними;

- на державному рівні не вистачає достатніх стимулів до активізації інвестицій в основний капітал АПК тощо.

Виходячи зі стратегічної мети розвитку АПК, основні завдання інвестиційної діяльності можна сформулювати таким чином:

- розвиток виробничого потенціалу АПК на новому техніко-технологічному рівні шляхом удосконалення «традиційних» технологій виробництва сільськогосподарської продукції та освоєння нових наукоємних виробництв, заснованих на застосуванні високопродуктивної техніки і обладнання, досягнень генної інженерії, нано- та інформаційних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу;

- створення нових робочих місць у сільській місцевості, у тому числі високотехнологічних;

- забезпечення нормальних умов життєдіяльності сільського населення за рахунок компактної забудови сільської місцевості, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури, розвитку мережі доріг у сільській місцевості т. ін.;

- відновлення, підтримання та збереження родючості сільськогосподарських угідь, в тому числі за рахунок відновлення і будівництва мережі меліоративних споруд.

Вирішення зазначених завдань, на нашу думку, доцільно передбачити у три етапи. Так, на першому етапі, з точки зору інвестиційного і

матеріально-технічного забезпечення, фінансові активи слід спрямовувати на інтенсивне оновлення активної частини основних засобів землеробства, тваринництва, переробної промисловості, а також на здійснення заходів щодо компактної забудови сільської місцевості, розвитку соціально-побутової інфраструктури сільських територій. На другому етапі вважаємо за доцільне інвестувати створення нових ресурсозберігаючих виробництв галузей АПК, подальший розвиток соціально-побутової та інженерної інфраструктури села. На заключному етапі повинна бути завершена техніко-технологічна модернізація виробничої бази АПК на основі реалізації комплексних інноваційно-інвестиційних проектів, спрямованих на зростання продуктивності праці, зміна характеру праці і ролі людини в агропромисловому виробництві.

Висновки. Реалізація аграрної політики, яка спрямована на модернізацію і розвиток виробництва, потребує детального опрацювання питань інтенсифікації оновлення основних фондів на основі інновацій за рахунок реалізації системи заходів щодо стимулювання державою інвестиційної діяльності. Дослідженням встановлено, що процес прискореного інноваційного оновлення основних фондів здатні здійснювати переважно великі агропромислові об'єднання, які володіють необхідними засобами і можливостями з точки зору мобілізації, планування, концентрації і маневрування ресурсів. Вони мають більш високу стійкість до впливу несприятливих зовнішніх чинників, сприяють синхронізації відтворювальних процесів учасників об'єднаннями, створення додаткових ресурсів для реалізації інноваційних проектів. Малий агробізнес тільки за рахунок об'єднання в різного роду кооперативи та взаємодії з великими сільськогосподарськими підприємствами може значною мірою підвищити ефективність цього процесу. Визначено, що вирішити основні завдання інвестиційної діяльності задля досягнення стратегічної мети розвитку АПК можливо за певними етапами, які дозволять завершити техніко-технологічну модернізацію виробничої бази АПК на основі реалізації комплексних інноваційно-інвестиційних проектів.

Список використаних джерел:

1. Гвоздев Ю. В., Герасименко І. О. (2016). Методичні підходи до оцінки основних засобів сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*, 22, 27-31.
2. Державна служба статистики. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Дідоренко Т. В., Дідоренко Т. В. (2016). Сутність і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах за їх призначенням та роллю в процесі виробництва. *Український журнал прикладної економіки*, 1, 92-99.
4. Збарська А. В., Алексеева Ю.Ю. (2018). Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах формування територіальних громад. *Економіка та суспільство*, 16, 335-342.
5. Липницький М., Крупецьких В. (2015). Херсон. Айлант. Енергоємність технічних засобів та технологічних процесів в сільському господарстві. *Інноваційні технології у виробництві та підготовці фахівців технологічної, професійної освіти та сфери обслуговування*, 153-158.
6. Майдуда Г. С. (2015). Аналіз та оптимізація структури фінансових ресурсів для відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*, 4, 105-111.
7. Могилова М. М. (2016). Трансформації інституційного середовища відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств в Україні. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*, 1, 231-240.
8. Павлюк Т. І., Гусак К. Ю. (2016). Проблеми та перспективи залучення іноземного капіталу в аграрний сектор України. *Молодий учений. Серія: Економічні науки*, 11 (38), 647-651.
9. Потриваєва Н. В., Агеєнко І.В. (2016). Забезпечення матеріально-технічними ресурсами в системі управління підприємством. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*, 4 (92), 3-11.
10. Свиноус І. В., Хомяк Н. В., Рудич О. О. (2016). Роль і місце держави в процесі відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*, 3-4, 39-43.
11. Черкасов О. О. (2015). Особливості використання та відтворення основних засобів у сільському господарстві. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*, 5, 96-101.
12. Черкасов О. О. (2016). Фінансове забезпечення відтворення основних засобів сільського господарства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*, 21(2), 110-114.
13. Шаховалова Є. О. (2015). Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*, 30, 50-56.
14. Manyika J., Jacques C., Dobbs R., Bisson P., Marrs A. (2013). Disruptive technologies: Advances that will transform life, business, and the global economy. – McKinsey Global Institute, 30.
15. What is sustainable agriculture // Agricultural Sustainability Institute. – Retrieved from : <https://asi.ucdavis.edu/programs/ucsarep/about/what-is-sustainable-agriculture>.

Н. В. Потриваєва, И. В. Пелипканич. Перспективы обновления материально-технической базы агропредприятий на основании инноваций

Проанализирована проблема использования инвестиционных ресурсов с целью восстановления производственного потенциала агропредприятий. Обобщены теоретические исследования обеспеченности агропроизводителей материально-техническими ресурсами. Проанализированы и классифицированы группы факторов, способствующих привлечению инвестиций в агропромышленный комплекс, в том числе определены риски инновационно-инвестиционной деятельности в аграрной сфере. Определены этапы решения задач инвестиционной деятельности в аграрном секторе.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, материально-техническая база, ресурсное обеспечение, инновации, инвестиции.

N. Potryvaieva, I. Pelypkanych. Prospects for updating the material and technical base of agro-enterprises on the basis of innovations

The paper studies the issue of using investment resources in order to restore the production potential of agro enterprises. The article generalizes theoretical researches on the provision of material and technical resources of agricultural producers. It is established and classified the group of factors which promote attraction of investments into agroindustrial complex, including the risks of innovation and investment activity in the agrarian sector. The research determines the stages of solving the tasks of investment activity in the agrarian sector.

Keywords: agricultural enterprise, material and technical base, resource support, innovations.